

M

luvilo se o tom už loni na jaře: zatímco ekonomická recese z roku 2008 dopadla tvrději na muže, právě startující pandemie bude mít vážnější následky pro ženy. Po roce se tyto obavy začínají v Česku potvrzovat v datech: nezaměstnanost mužů se letos v lednu oproti loňsku zvýšila o necelou třetinu, u Češek narostla dvojnásobně. A bude hůř: zatímco v posledních dekáдах ekonomická síla žen nejen v Česku postupně rostla, během uplynulého roku se trend zastavil a začíná se obracet. Britský týdeník *The Economist* píše o „první ženské ekonomické krizi za posledních padesát let“. V oborech nejvíce postižených protiepidemickými opatřeními totiž pracují zejména ženy, a především na nich visí péče o děti, které nemohou do zavřených školek a škol. Zároveň to jsou ony, kdo stojí v první linii boje v koronavirem: ve zdravotnictví nebo sociálních službách, kde tvoří většinu pracovní síly. Pokud pootočíme optiku a přijmeme předpoklad, že v časech krize se vyjevuje pravá podstata věcí, může lekce posledního roku znít třeba takto: západní – i česká – společnost dnes stojí a padá s prací a péčí žen. Koronakrize má řadu hrdinů. A především má svoje hrdinky.

Trochu v mlze

Evu Davidovou minulou středu dopoledne napadlo, že se možná nedožije svých triatřicátých narozenin (které slaví tento týden), a možná dokonce ani dalšího dne. Vstala jako obvykle v pět hodin ráno, aby se stihla trochu připravit na distanční výuku češtiny, kterou má jako učitelka komunitní školy v Zaječicích na Benešovsku na starost pro tamní

necelou třicítku dětí různého věku, opravila dětem úkoly, rodičům připomněla, co je třeba. První hodina s prvňáky a druháky jí sice začíná až v půl deváté, jenže kolem sedmé obvykle vstávají její čtyři děti. Se dvěma dcerami, čtyřletými dvojčaty, a dvěma syny, osmiletým a dvanáctiletým, se ve dvoupokojovém bytě soustředění hledá obtížně.

Malou úlevu paní Evě v ten den přinesl fakt, že tentokrát nemusela u výuky krájet cibuli a vařit pro pět lidí, protože jí s obědem pomohla kamarádka. Ale i tak měl den všechny obvyklé náležitosti aktuální fáze koronakrize, v níž nefungují školy a školky: práce přerušovaná nekončným proudem dětských žádostí a dotazů, vzájemné pošuchování sourozenců, kulinární experiment dvojčat, který zanechal kuchyň „jako po výbuchu“, mrzutost nejstaršího syna, který se musí na svoje on-line hodiny připojovat z chodby bytu, kde je lepší signál, a leze mu na nervy, že se kolem něj ostatní členové rodiny protahují cestou na toaletu. Po „masakru“ dopoledním pak jako obvykle následovala odpolední šichta s uklízením řádění dětí, snahou dohnat s nimi jejich školu i je trochu motivovat k pohybu a nějak zabavit.

Paní Eva se loni rozvedla, a přestože si děti jejich otec aktuálně občas vezme na víkend, hlavní péče leží na ní. S otevřenou školou a školkou to šlo zvládat, protože jednoho syna učí přímo ve „své“ škole a dcery chodí do školky sídlící ve stejné budově. S nejnovější pandemickou vlnou a zpřísněnými opatřeními se ale opakovalo to, co už během krize několikrát, a po roce extrémního vypětí a stresu už navíc dramaticky docházejí síly. Uplynulé měsíce má Eva Davidová – jak říká – tak trochu v mlze: kromě náročného rozvodu přinesly ještě dvojí stěhování či prodělaný covid, byť naštěstí jen s lehčím průběhem. Aktuálně ji zdrtila zpráva, že předškolní a školní zařízení se otevrou nejdříve koncem dubna. „Často nevím, jestli se mám smát, nebo brečet, nebo jak to mám celé vlastně přežít,“ pokyvuje unaveně hlavou, ale zároveň si sama odpovídá: se stejnou vytrvalostí, odhodlaností a silou jako doposud. Pomáhá jednou týdně sezení (nyní dálkové) u terapeuta, občasná sklenička s kamarády nebo procházka v lese.

Otázka „jak to celé přežít“ zní dnes v řadě tuzemských domácností a odpověď je stejná jako u Evy Davidové. Během posledního roku se potvrzuje, že v Česku (ale nejen zde) leží péče o děti a domácnost především na ženách. Muži samoživitelé zápasí s nastalou situací také a v řadě manželství a partnerství se snaží o férovější dělbu povinností a větší zapojení otců, celkově si však více z koláče povinností ukrajují ženy. V Česku tento poměr výstižně ukazuje statistika České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ) za rok 2020, podle níž v 75 procentech případů čerpaly od státu tzv. ošetřovné ženy (*viz graf*). Poměr mezi ženami a muži je sice podobný jako v předchozích letech, kvůli pandemii se však dramaticky zvýšil objem podpory v absolutních číslech: zatímco třeba v roce 2018 stát proplatil celkem 3 919 000 dní ošetřovného, loni to bylo více než 22 milionů dní.

Data zachycují jen část reality, protože na ošetřovné neměli nárok rodiče starších dětí a péče disproportčně dopadá i na ty ženy, které je nečerpaly. „Zátěž spojená s péčí o děti silněji dopadá na ženy, které již před pandemií co-

vidu-19 věnovaly práci i péči o děti podstatně více hodin než muži. To platí dokonce i pro domácnosti, kde muži i ženy pracovali na plný úvazek," píše ve studii Rozdílné ekonomické dopady krize covid-19 na muže a ženy v Česku výzkumníci think tanku IDEA při CERGE-EI Andreas Menzel a Martina Miotto. „V České republice například ženy s dětmi v domácnosti uvádějí, že péči o děti stráví 6,63 hodiny denně, zatímco u mužů tomu odpovídají 3,42 hodiny. I v domácnostech, kde oba rodiče pracují na plný úvazek, ženy udávají, že věnují péči o děti o 50 procent více času, tedy 4,51 hodiny denně oproti 3,06 hodiny u otců.“ Větší batoh si logicky nesou samoživitelky: v Česku z celkového počtu domácností s dětmi představují samoživitelé více než desetinu a v 90 procentech jde o matky.

Podobné trendy ukazují také mezinárodní výzkumy. Podle studie jedné z organizací OSN UN Women v předcovidových dobách trávily ženy v průměru o šest hodin týdně více péči o děti než muži, za poslední rok se tento „náskok“ prodloužil na bezmála osm hodin. „Tato druhá směna nyní ženám zabírá téměř tolik času jako další práce na plný úvazek,“ konstatuje březnová analýza poradenské společnosti PricewaterhouseCoopers (PwC).

Tato stále delší a náročnější druhá směna má – a dále bude mít – na ženy významný dopad nejen v jejich rostoucí únavě a psychických potížích, ale bude také ovlivňovat jejich postavení na trhu práce a obecně ekonomickou prosperitu. A to nejen žen samotných, ale v důsledku celé společ-

nosti. Ruku v ruku s péčí o děti a další blízké jde totiž fakt, že aktuální krize více zasahuje odvětví, v nichž pracují zejména ženy. „Míra nezaměstnanosti se při běžných recesích obvykle více zvyšuje u mužů než u žen. Důvodem je větší počet mužů zaměstnaných v odvětvích, která jsou citlivější na vývoj hospodářského cyklu,“ konstatují Miotto a Menzel v citované studii. „Dopad pandemie covidu-19 na jednotlivé sektory se však velmi liší od dřívějších recesí. Kvůli vyhlášení plošné karantény a nutnosti udržovat společenský odstup patří mezi nejhůře postižená odvětví cestovní ruch, doprava, pohostinství, gastronomie a maloobchod. Tato odvětví zaměstnávají nepoměrně vyšší podíl žen.“

Žádné plány

Loni v lednu ještě stihla Marie Lollok Klementová (38) cestu do Patagonie, během jara ale postupně přicházela tato profesí horská průvodkyně o nasmlouvané zakázky v Česku i cizině – Rakousku, Itálii či Slovinsku, i o kurzy, které vede v Českém spolku horských průvodců. „Postupně se ukrajovalo, ukrajovalo, až toho moc nezbylo,“ říká paní Marie s tím, že obvykle má diář zaplněný na rok, někdy dva dopředu. „Plánovat jsem přestala úplně, což je pro mě velký nezvyk, protože já jsem extrémní plánovač.“ Krátký návrat k normálu nastal ve druhé polovině srpna a v září, ale říjnový přechod Dračích hor v Jihoafrické republice se už neuskutečnil a z jara přesunutou cestu do nepálské části Himálaje přebookovala na letošní jaro, přičemž nyní se zase odsunula na podzim 2021.

Lenka Kotková, manažerka

Věra Koukalová, konzultantka

Dnes místo do Himálaje vyrážejí s manželem, s nímž jí poji stejná profese, šestiletým synem a pětiletou dcerou na výpravy na Brněnskou přehradu. „Objevujeme tady místa, která jsme neznali, to je fajn,“ říká rodačka z Opavy, která žije v Brně posledních deset let. Pečlivé plánování a touha po dobrodružství však nakonec zachránily rodinnou pokladnu významně ohroženou výpadkem příjmů obou manželů: na zimu 2020/2021 si totiž ještě před pandemií naplánovali několikaměsíční pobyt na Filipínách, který chtěli stihnout ještě před tím, než děti nastoupí do školy. „Úspory na tento výlet už padly, ale už trochu vidíme světlo na konci tunelu a doufáme, že třeba od května s proočkovanosťi populace budeme zase nějak fungovat,“ říká paní Marie.

Jízdu na horské dráze nadějí a zklamání má za sebou celá řada žen pracujících v oborech, na něž nejvíce dopadají protiepidemická opatření a v nichž právě ženy převažují. Zatímco v průmyslu, který běží de facto nepřerušeno, převažují ze dvou třetin muži, v turismu, pohostinství, ubytování a dalších službách početně vedou ženy. A tato skutečnost se už začíná projevat na nezaměstnanosti, byť je v porovnání s některými jinými zeměmi stále ještě vcelku nízká (kupříkladu v USA se nezaměstnanost žen zvýšila loni na jaře během měsíce ze čtyř na 16 procent). V Česku se u mužů nezaměstnanost drží na číslech z druhé poloviny loňského roku a ve srovnání s lednem 2020 se zvýšila o méně než třetinu, u žen se počet nezaměstnaných meziročně zdvojnásobil. „Poslední vlna karanténních opatření má podstatně vyšší dopady na ženy,“ potvrzuje Dalibor Holý, ředitel odboru statistiky trhu práce a rovných příležitostí ČSÚ.

Jde opět o trend viditelný mezinárodně. Jak vyplývá ze zmiňované analýzy PwC: ze 24 zemí OECD, kde zaznamenali nárůst nezaměstnanosti, byly v 17 z nich více zasaženy ženy. „Potvrdily se predikce ze začátku pandemie a obávám se, že propad bude dál pokračovat, protože analýza pracuje s daty za rok 2020 a promítají se tam ještě podpůrné vládní programy,“ říká analytička PwC Andrea Linhartová Palánová. „Takže očekáváme, že tento rok bude v tomto směru ještě horší.“

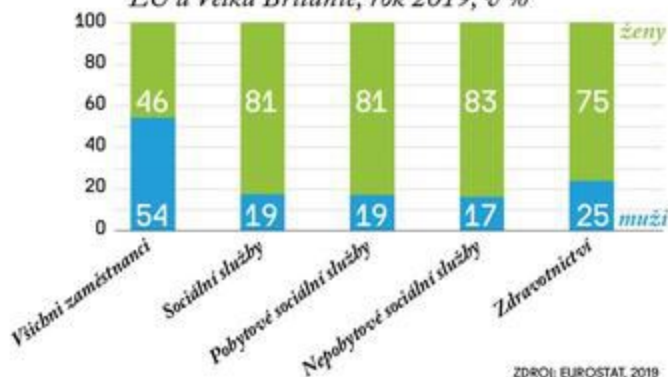
PwC konstatuje, že ženy ve sledovaných zemích ztratily za minulý rok ekonomické výdobytky získané za poslední zhruba dekádu, a předpovídá, že čím déle bude situace trvat, tím vážnější následky bude mít, přičemž pro část žen se postavení zhorší na řadu let nebo vypadnou z trhu práce navždy. „Vedle odchodů do důchodu, třeba i předčasného, hraje roli také zánik některých profesí i pozic, tedy některé ženy se nebudou mít kam vrátit,“ vysvětluje Linhartová Palánová a dodává, že tyto následky se mohou lišit země od země v závislosti na tom, jak se tam pohlíží na lidi (opět – zejména ženy), kteří na delší čas odejdou z práce kvůli péči o blízké. PwC sestavuje žebříček zemí a na předních místech se drží státy známé servisem pro rodiče a podporou jejich návratu do práce: Island nebo Švédsko, zatímco Česko zůstává v druhé půlce žebříčku. „V zemích, které se s krizí vyrovnávají líp, mají ženy lepší možnosti se vrátit,“ říká. Tyto následky se pak nepromítnou „jen“ v životech žen, ale celé společnosti, protože existuje přímá souvislost mezi ekonomickým zapojením žen a prosperitou společnosti.

Kateřina Hůlková, ředitelka jeslí a školky

Zaměstnanci v sociálních službách a zdravotnictví

EU a Velká Británie, rok 2019, v %

ZDROJ: EUROSTAT, 2019

Příjemci ošetřovného

Rok 2018
celkem 557 863

proplacené dny
3 919 125

ZDROJ: ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ 2020

Rok 2020
celkem 1 255 942

proplacené dny
22 330 547

Dnes ještě výrazněji platí to, co v předpandemických dobách, tedy že standardní zaměstnanecký poměr se obtížně kombinuje s nároky na péči o děti, zejména malé, a že tedy některé ženy jdou alternativní cestou vlastního podnikání. Marie Lollok Klementová se pokoušela řešit výpadek příjmů náhradní prací a vyslyšela náhodné nabídky, které jí přistály na stole. „Po asi třetím pracovním pohovoru jsem si řekla, že se dvěma malými dětmi jsem v podstatě nezaměstnatelná,“ říká. „Chvíli je školka zavřená, pak zase otevřená, pak chytla babička koronavirus, takže jsme všichni byli v karanténě, pak jsme potkali někoho nakaženého, takže jsme byli zase v karanténě...“ Odpovědí na tento rébus je zatím myšlenka vlastního e-shopu s vybavením na horské výpravy. A podobně jako se snaží hledat nové cesty ženy, jimž covid práci sebral, snaží se o to také v sektorech, v nichž jim práci naopak přidal.

Dlouhá mise

Martina Jurigová dnešní situaci v duchu přezdívá „šestá mise“. Zdravotní sestra, která posledních 11 let pracuje ve Fakultní nemocnici Královské Vinohrady, v minulosti coby členka týmu Lékařů bez hranic absolvovala pět zahraničních misí, v Sýrii nebo v Jemenu. Pokaždé když se z tříměsíční cesty vrátila, tak se trochu ošívala při obdivných slovech rodiny a kamarádů o hrdinství, jehož se podle nich dopustila. „Vždy jsem říkala, že hrdinové nejsme my, kteří víme, že se za tři měsíce vrátíme zpět do normálu, ale třeba syřští lékaři, kteří tam zůstávají v těžkých podmínkách, přišli o půlku rodiny a nevidí konec,“ říká. „Teď mi připadá, že trochu začínáme být v podobné pozici v tom smyslu, že nevidíme konec, některé z nás připravil covid o část rodiny, je to celé extrémně náročné...“

Coby zdravotní sestra se specializací na intenzivní péči, navíc na klinickou perfuziologii, tedy mimotělní oběh, je dnes Martina Jurigová velmi žádaná – od počátku března se z kliniky kardiologie vinohradské nemocnice dočasně přesunula zpět na anesteziologicko-resuscitační oddělení, kde deset let před tím působila. Zároveň vede na 3. lékařské fakultě UK magisterský program intenzivní péče pro zdravotní sestry. Právě nyní by si podle ní měla společnost uvědomit, jak náročná a vysoce kvalifikovaná práce zdravotní sestry je a jak škodlivá je přetrvávající představa o „sestřičce“ coby nepřilíš kvalifikované asistentce lékaře, která navíc podřívá prestiž, již by si povolání zasloužilo. „Teď je ten správný moment, aby se sestry ozvaly a připomněly všem, že jsou páteří zdravotnictví,“ říká. „A že je nutné něco dělat s tím, že je jich málo, a řešit, proč jich je málo.“

Kromě ekonomických nákladů a „domácí“ péče totiž ženy nesou i péči „institucionální“, když se ve zvýšených počtech vyskytují v první linii boje s pandemií: v českém zdravotnictví připadají na jednoho muže čtyři ženy, a zatímco mezi lékaři je poměr vyrovnaný, mezi sestrami vedou zcela drtivě. Podobně v sociálních službách, kde počet zaměstnankyň přesahuje 90 procent. Velké zastoupení žen v těchto oborech znamenalo, že se – zejména loni na jaře, než začaly fungovat podpůrné služby pro jejich děti – řada z nich rozhodovala, zda zůstat v práci, nebo odejít pečo-

vat o vlastní děti. „Pokud by to udělal větší počet zaměstnankyň, sociální služby by zkolabovaly,“ říká Jiří Horecký, prezident Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. „Takže i když to udělat mohly, tak to neudělaly.“ Krize tak v mnoha rovinách ukázala mimořádnou sílu a výdrž žen. Teď zbývá maličkost: abychom byli všichni schopni superhrdinky každodennosti vidět – a ocenit. ●

VÍCE SE DOZVÍTE V PODCASTU
NA RESPEKT.CZ/PODCAST
A V PODCASTOVÝCH APLIKACÍCH

WWW.RESPEKT.CZ/AUDIO